

СТРАЖИЛОВО

ВЛАСНИК И УРЕДНИК

ЈОВАН ГРЧИЋ

У НОВОМ САДУ, 29. МАЈА 1894.

ПЕСНИШТВО

КРИЛА

сликама мојих младих снова
Увек, душо, имала си крила;
Тад те држах за анђела с неба —
Или мишљах, да си горска вила.

Ал' на јави немаш крила, видех,
Место крила згледах плећа бела;
Ниси — мишљах — ни анђо ни вила,
Ал' си за то ипак ме занела.

Па сад, кад те поред мене нема,
Чини ми се: одлете ми, мила —
Роним сузе и размишљам сетно:
Беху л' оно плећа или крила.

Будимпешта

Борис

З*

Отворила си двери срца и душе сјајне
И примила ме у рај чисте љубави твоје,
Са мртвих пустилина бола и туге тајне
Повратила ме к небу, ће рајска миља стоје.

Не лијем суза више нити ми мисо блуди
По небу прошлости давне, ће пале наде стоје.
С нова се живот рађа, с нова ми небо руди
И блиста светим жаром чаробне слике твоје.

К'о свјежи пољски вјетрић, к'о бујна горска врела
Сад ми се живот креће кроз бокоп мирисних ружа,
Све, што сам жељно чеко, све, што ми душа хтјела,
У теби, лени цвete, блага ми судба ружа.

Па нека летне пјесма крилу вјечности тајне
У славу оног жара, у ком нам срца стоје,
Нек чује срећу моју небо и звезде сјајне,
Срећу, што сад ме згрева вјером љубави твоје!

Алекса Шантић

НА ОРЛОВЦУ

ећ фењом лежим, у густој трави,
Сад ми је добро души са свим,
Занео сам се природом дивном
Па будаи снова слађане сним.

Сад ми је добро, сад ми је лако,
И цвеће се диже уз бону груд,
К'о мелем благи вида ми душу
И сваку њену стишава жуд.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Сад ми је лако, око не сузи,
Не тре ме туга, не мори јад,
Заронио сам образе вреле
У росну траву, у густе хлад.

Осећам чисто, како из земље
Извире живот, свежине пун,
Како све дише животом чилим,
Травчица свака и сваки жбун.

К'о да се шири природом целом
Миомир рајски, небески дах,
Пред овим миљем, пред овим чаром
Ништавост људска пада у прах.

Међ фењом лежим, у густој трavi,
Предао сам се миљу са свим,
Нада мном орли весело кликћу
А ја међ фењом блажено еним.

Ипанов

БОРИС ГОДУНОВ

Д РА М А У П Е Т Ч И Н О В А

НАПИСАО А. С. ПУШКИН

С РУ С К О Г П Р Е В Е О А П И С А Р Е В И Ћ

ДРУГИ ЧИН

П Р В А П О Ј А В А

Царски двор

Два цара и столника

Први столник

А где је цар?

Други столник

У својој спаваћој соби,
Затворио се с неким звездаром.

Први столник

Тако он увек. Само говори
Са врачарима, погађачима
И звездарима, као невеста.
Волео бих знати, шта му проричу.

Други столник

Ево га иде. Хоћеш га питат'?

Први столник

Како ј' озбиљан! (Одлазе)

Цар (долази)

До највише сам досепо власти;
Већ шест година како царујем
Мирно, ал' среће души ми нема.
У младости се сви заносимо
Љубављу и за њом само чезнемо
А кад се у срцу загаси жеђ
Једним тренутком, тад' охладнимо,
Све нам досади, свег се гнушамо!...
Залуд звездари мени проричу
Дуг живот, дуго мирно владање —
Не весели ме ни власт ни живот.
Ја немам среће. Хтедох свој народ
У задовољству, слави умирит',
Добротом стећи љубав у њега —
Али одбацих ту празну муку:

Народ на жива владара мрзи,
А кад умре, онда га цени.
Људи смо, кад нам народни пљесак
Ил' јадни вапај потреса срце.
Посло Бог једном на нашу земљу
Глад; народ тада тешко процвиле;
Ја им отворих своје житнице,
И злато своје делио сам им,
И сваком посла налазио сам.
Ал' они мене бесно проклеше!
Пожар им једном уништи куће,
Ја им подигох нова станишта:
Они ме кривцем ватре прогласише!
Такав је народ: *тражи љубави!*
У породици тражах утехе:
И срећу кћери у браку тражах,
Ал' смрт женика смакну к'о бура;
Па и ту злобно глас разгласише:
Да сам ја кћерину удовству крив —
Ја, ах, ја, несрећни отац!...
Ко год је умро — ја му убица:
Ја сам убрзо Фјодору смрт,
Ја сам отрово сестру — царицу,
Смерну монахињу... па све сам ја!
Ах, тужан, осећам: ништа нас овде
У светском јаду утешит' не може!
Ништа, баш ништа... савест једина —
Ако је чиста, тад она влада
Над злбом, мржњом, гадном клеветом;
Ал' ако ј' на њу само случајно
Једна једина љага попала,
Тешко тад' нама: душа нам гори
Кужним пламеном, срце се трује,
Прекор нам уши к'о маљем бије,
Срце страхује, глава се мути,

Пред очи излазе деца крвава...
 Побегло бих, ал' куд?!... Ужасно!
 Та јадан ли је, ког савест мори!

Д Р У Г А П О Ј А В А
 Москва. — Кућа Шујскога

Шујски и много гостију при вечери

Шујски

Још вина амо!

(устаје и за њим сви)

Но, гости драги,

Последња чаша! (Дечку) Читај молитву!

Дечко

Царе небесни, свугд и свагда сушни,

Улиши својих слугу молитву:

Молимо ти се за нашег цара,

Благочастивог, тобом избраног,

Свемоћног цара свију хришћана.

Чувај га у кући, на пољу бојном,

На путу и на одру ноћноме;

Над душманима дај му победу,

Од мора до мора нека се слави,

Нек здрављем цвета породица му,

Нек њене миле гране осене

Сав свет земаљски; нама, слугама

Својим, нек буде вазда милостив,

Дуготрпељив и благотворан

Нек се извори неисцрпиви

Мудрости његове на нас излију!

Цару у здравље дигнувши чашу,

Молимо ти се, царе небесни!

Шујски (пије)

Да живи велики господар наш!

Живели и ви, гости премили!

Хвала вам лепо, што не презресте

Со моју и хлеб. Лаку ноћ! С Богом!

(Гости оду; Шујски их испрати до врата)

Пушкин. Једва један пут одоше! Већ сам се,
 кнеже Василије Ивановићу, побојао, да се не ћемо
 моћи нас двоје ни разговарати.

Шујски (слугама) Шта сте се ту убезекнули?
 Увек хоћете да прислушкујете. Идите од стола, чи-
 стите се на поље! — Шта је дакле, драги Атапа-
 сије Михајловићу?

Пушкин

Чудо за чудом!

Из Кракова ми Гаврило Пушкин,

Мој нећак, посла данас гласника.

Шујски

Но?

Пушкин

Чудновату ми вест нећак јави.

Син Грозног... Стани!

(Приђе к вратима и равгледа)

Царевић млади,

Што га је Борис дао убити...

Шујски

То није ново.

Пушкин

Помисли само —

Димитрије је жив!

Шујски

Зар заиста?!

Царевић живи! Но, чудан глас!

И само то?

Пушкин

Чуј ме до краја:

Ил' је царевић спасен од смрти,

Ил' је дух какав у њег'ву лику;

Ил' нитков дреки ил' узурпатор,

Само је тамо жив Димитрије!

Шујски

Не може бити!

Пушкин

Пушкин га видео,

Кад је у дворац први пут дошао

И кроз редове литавских панá

От'шо у тајну краљеву собу.

Шујски

Па ко ј' то онда и од куда је?

Пушкин

Не зна се;

То се зна само, да ј' био слуга

Код Вишњевецког и да је тајну,

Болан на одру, духовном оцу

Открио; да је силни пан одмах,

Дознавши тајну, сам га негово,

Подигао га с боничке постеље

И с њим отишо ка Сигисмунду.

Шујски

Па шта се прича о том клатежу?

Пушкин

Кажу да ј' уман, вешт и пријазан,

Свима ј' по вољи. Очарао је

Бегунце московске. Римски попови

Сви држе с њиме. И краљ га воли —

И помоћ му је, веле, обећо.

Шујски

То је све, брате, така забуна,

Да с' глава сама чисто заноси.

Узурпатор је без сваке сумње;

Ал' је опасност ипак велика.

Тај глас је важан! — Па ако народ

Дочује, биће грозне побуне!

Пушкин

Таке побуне, да и цар Борис
Тешко ће круну на умној глави
Задржат'; нека, заслужио је:
Он влада нами као цар Иван
(Нека му носе врагови име!).
Шта вреди смртних казни што нема?!
Што сада више на губилишту
Сви не појемо Христу каноне?
Што нас на тргу сад не спаљују,
И што цар жезлом не чарка ватру?
Зар нам је јадан живот безбедан?!
Та сваки час нам грози прогонство,
Тамница, Сибир, ропство ил' ланци,
Тамо, где с' мора мрети од глади,
Ил' омчом себи задати смрт.
Где су нам боља племена наша?
Где су Сицкови, где Шестунови,
Где Романови, ступ отачанства? —
У заточењу срамно смакнути.
Чекај! И нас ће то исто снаћи!
Је л' лако, кажи: ми ту код куће
Окружени смо лажним слугама:
Сваки те језик хоће да изда;
Ти су питкови сви поткупљени
Од владе. И ми сад зависимо
Од првог роба, ког треба казнит'.
Ето, и Ђурђев-дан сад укида!
Ми нисмо власни у своме добру.
Ленивца не смеш отерат' више,
Хтео, не хтео, мораш га хранит'.
Радника не смеш примамит' к себи,
Већ одмах за то — пред суд раднички!
Је л' било тог зла за цар-Ивана?!
Је л' лакше народу? Питај га само!
Нека им опет тај узурпатор
Обећа само Ђурђев-дан стари,
Па ће све проћи!

Шујски Ти имаш право,
Но, знаш ли? — За сад то прећутимо!
Доћи ће згодно време и за то.

Пушкин

Заиста, то је најбоље за сад;
Мудра си глава; с тобом ја увек
Говорим радо; ако ме што год
У срцу мучи, то теби кажем;
Баш ми је данас развезо језик
Тај твој мед и изврсно пиво...
Опрости, кнеже, и с Богом остај!

Шујски

С Богом, брате, до виђења!
(Испрати Пушкина)

ТРЕЋА ПОЈАВА

Царска палата

Царевич црта земљописну карту. *Царевна* и њена *дојкиња*
Ксенија (љуби портрет свог женика). Драги мој
жениче, лепо краљевићу, није ми суђено да будеш
мој, да ја будем твоја невеста, него те грли хла-
дан гроб у туђини; та никада се не ћу утешити,
вечито ћу плакати и жалити за тобом.

Дојкиња. Ах, царевна! Девојачке су сузе као
роса: изиде сунце, а она се махом осуши. Имаћеш
ти другог женика, опет лепа и љупка младића.
Љубићеш га, драга голубице, а заборавићеш на
Ивана краљевића.

Ксенија. Не, мамице, и мртвome њему остаћу
верна.

(Цар Борис долази)

Борис

Шта је, Ксенија? Шта, мила моја?!
Невеста, па већ тужна удовица!
Увек за мртвим жеником плачеш...
Ах, драго дете! Судба не хтеде,
Да вам ја лепу срећу прибавим.
Можда се небо на мене љути,
Те ни ти немаш среће због мене.
Ах, ти невина! За што ти страдаш?

(к сину)

А шта ти радиш, сине мој мили?

Фјодор

Ево ти цртам московску земљу —
Баш с краја на крај све наше царство!
Ето па види: ово је Москва,
Оно Новгород, тамо Астрахан.
Ето ти море, а ево пермских
Древних планина, а тамо Сибир.

Борис

А што ј' тамо, што се вијуга?

Фјодор

То је Волга.

Борис

Како је лепо! Слатки плод учења!
Као с облака мож'ш да прегледаш
Све царство: границе, градове, реке.
Учи се, сине: наука сиречи
Сва искушења кратког нам века.
Једном зацело, можда и скоро,
Све ће области, што си их сада
Вешто нацрто ту на артији,
Под твоју руку допасти махом.
Учи се, сине, па ћеш се лакше
Државног посла латити моћи.

(Улази Семјон Годунов)

Долази Семјон са каквим гласом?

(Ксенији)

Иди, душице, у своју собу!

Нека те, чедо, Господ утеши!

(Ксенија одлази са дојкињом)

Какви су гласи, Семјоне Никитићу?

Семјон Годунов

Јутрос ми рано са зором белом
Дворски кнез Шујског и слуга Пушкинов
Јавише нешто...

Борис

Но, шта је то?

Семјон Годунов

Прво ми јави Пушкинов слуга
Да им је јуче у јутро дошо
Гласник из Кракова и да је одмах
Без писма послан натраг што брже.

Борис

Ухватите ми тога гласника!

Семјон Годунов

Већ смо послали за њим потеру.

Борис

А шта о Шујском?

Семјон Годунов

Јуче је частио

Другове своје: два Милославска,
Бутурљинове и Солтикова,
Пушкина и још неколко друга;
Доцкан су отшли. Само је Пушкин
Остао с њиме, па су на само
Дуго се нешто разговарали.

Борис

Послаћу одмах сада по Шујског.

Семјон Годунов

Господару!

Он је већ овде!

Борис

Зови га амо!

*(Годунов одлази)**Борис*

Савез са Литвом! Шта ће то рећи?..

Мрзим Пушкинов тај род бунтовни;

А немам вере ни у тог Шујског:

Покоран јесте, ал' дрзак и лукав...

(Долази Шујски)

Ваља ми, кнеже, говорит' с тобом.

Но, чини ми се, да и ти са мном;

Хоћу да тебе прво саслушам.

Шујски

Јест, господару! Моја је дужност

Да ти саопштим глас врло важан.

Борис

Ја слушам тебе.

Шујски (тихо, показујући на Фјодора)

Ал', господару!...

Борис

Што зна кнез Шујски, то и царевић
Може дознати. Говори само!

Шујски

Из Литве, царе, дође нам глас....

Борис

Да л' онај исти,

Што је Пушкину донесе гласник?

Шујски (за себе)

Све зна већ. (Гласно): Ја сам, о господару,
Мислио да још не знаш ту тајну.

Борис

Није ми нужно; ал' хоћу, кнеже,

Да испоредим све гласе о том;

Тако ћу само дознат, истину.

Шујски

Ја знам то само да с' у Кракову

Нашо скитница и узурпатор,

Краљ и велможе држе му страну.

Борис

Шта веле? Ко је тај узурпатор?

Шујски

Не знам.

Борис

А... чим је опасан он?

Шујски

Заиста, царе, силна је твоја
Држава. Ти си милошћу својом,
Ревношћу и дарезљивошћу
Стекао љубав код својих слугу,
Ал' и сам знадеш; да је светица
Лакомислена и сујеверна,
Лажна и буну подиже лако,
Лако с' одаје празном надању,
Тренутку слатком радо се клања;
Према истини равнодушна је,
У басне само верује лудо,
Допада јој се смелост бестидна...
Већ ако ова протува светска
Пређе литавску границу само,
Димитријево ускрснуће име,
И тим ће стећи чету лудака!

Борис

Димитријево?!... Оног детета?

Зар царевић!... Иди одатле!

Шујски (за себе)

Он поцрвене: биће зар буре!...

Фјодор

Допусти, оче!

Борис

Не, сине, иди!

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

(Фјодор одлази)

Димитријево!...

Шујски (за себе)

Ништ' није знао:

Борис

Послушај, кнеже: што брже можеш
 Предузми мере, нек се граница
 Између Литве и нас затвори;
 Ни једна душа да не мож' прећи,
 Ни зец из Пољске да нам не дође,
 Ни врана да не прелети амо.
 Одлази!

Шујски

Идем по заповести.

Борис

Чекај још мало!... Тај је глас, је ли,
 Смешан? Јеси ли икада чуо,
 Да су се дизали мртви из гроба,
 Да од царева траже рачуна —
 Од изабраних царева правих.
 Што их законом изабро народ,
 И патријарх круном овенчо?
 Није л' то смешно? Ти се не смејеш?!

Шујски

Ја, господару?...

Борис

Послушај, кнеже;
 Чим сам ја дозно да су то дете...
 Да с' том детету десила смрт,
 На истрагу сам тебе послао;
 Сад те заклињем Богом и крстом,
 По савести ми истину кажи;
 Да ли си позно мрвог младића?
 Да није било размене какве?
 Говори!

Шујски

Царе, ја ти се кунем...

Борис

Не, кнеже, немој да ми се купеш,
 Већ кажи: је л' то царевић био?

Шујски

Он.

(Наставиће се)

Борис

Промисли, кнеже! Пружам ти милост,
 Пређашње варке не ћу казнити
 Брзим прогонством. Ал' ако сада
 Опет ме вараш, то ти се кунем
 Главом свог сина — грдна ће казна
 Да те постигне, таква казна,
 Да ће с' цар Иван у гробу своме
 Преврнут' од тог ужаса грозног!

Шујски

Смрт није страшна, твој гнев је страхан;
 Зар и пред тобом смем бити лукав?!
 Зар бих се тако преварио слепо,
 Да не бих тело његово позно?
 Три сам га дана посеђиво
 У катедрали; сав Угљич за мном.
 Око њег' беше још тринаест телеса,
 Што их је народ растрго бесно,
 Већ трулеж на њима опажао се;
 А царевићево лице детиње
 Беше још светло, свеже и мирно,
 Баш к'о да лаким сном беше заспо;
 А смртна рана још беше свежа,
 Црте лица му још беху јасна.
 Не, господару, без сумње: он је
 У гробу.

Борис

Доста је; можеш сад ићи.

(Шујски одлази)

Ах' тешко ми је... дах ми се стеже!
 Осећао сам како у лице
 Сва ми крв јури и тешко слази...
 За то сам дакле тринаест година
 Застопце снево убито дете!
 Јест, — ето шта је! Сад схваћам добро,
 Ал' ко је он? Мој непријатељ.
 Чега се бојим? Имена, сени —
 Зар сен да скине с мене порфиру,
 Зар звук да лиши децу наследства?
 О, ја безумник! Чега се страшим?
 Дах један само — па ће нестати.
 Тако је: не ћу ничег да с' бојим....
 Како си тешка, круно Мономаха!

Л А Ж П О Н Е В О Љ И

вгуста месеца године 1845 у Банби-
 стрици у Карпатима наименује ме управ-
 витељ генералног штаба фелдмаршалај-
 твант барон Хес лајтнантом у четрдесет седмој

птајарској регименти грофа Кинскога. Фелд-
 маршалајтнант Хес имађаше право, кадета, који
 би био у тој служби, произвести за официра, у
 случају ако је од те регименте официр који

дошао у сам генералштаб. А то се овом приликом десило са оберлајтнантом Скудијером. Власник моје нове регименте беше фелдцајмајстер Антон гроф Кински, врховни заповедник наше војске у Моравској. Живео је у граду Брну. Регимента беше у Венецији, а батаљон, којем сам припадао ја, стајаше у Марибору у јужној Штајарској.

Месеца децембра исте године пођем преко Беча на своје опредељење. У Бечу се састанем са својим другом истога полка, професором у жениској војној школи. Он ми саветоваше, да не чиним на ино, већ да одем у Брно своме власнику на подворење. Ја му рекох, да ми тешко пада за толико више да трошим на пут, јер ми је трошак таман измерен за преки пут у Марибор. А ја, рекох, као сироче од оца и мајке немам ни од које стране потпоре.

»Не бој се, брате!« рече ми он. »Гроф Кински љуби официре своје регименте, као да су му рођени синови. Он је срећан пресрећан, кад му који од нас дође у госте. Лепо ће га дочекати и почастити; примиће га у своју палату; официр ће му бити гост у позоришној ложи; на послетку ће му на отмен, нежан начин надокнадити путни трошак. Иди дакле без бриге!«

Одем ја.

Такав је био одиста фелдцајмајстер гроф Кински, наш старина. У војсци ће се, а особито у четрдесет седмој регименти, дуго поведати о његовој племенитости, његову гостољубљу и како је мио и милостив био према сваком члану своје регименте; али и то ће се поведати, како је до крајности строг био према и најмањој погрешци, коју ко учини у служби, па био грешник њему потчињен или најближи његов род. У таквом случају не знађаше његово срце, шта је милост.

Сутра дан приспем на највећој цичи, сав укочен, у Брно. Ту стајаше још регимента Михаљевићева, број педесет седми, у којој бејаш до сада кадет. Ту имађах још другога, с којима сам живео братски. Одседнем у стан побратима свога, лајтнанта Луке Кинђелца, родом из Велике Кикинде. Био то голем, горостасан, диван момак, с тога и беше код гранадера. Четир се године дана нисмо видели. Он ме дочека братски. Диванили смо до после по ноћи, највише и најрадије о нашој милој домовини. Он рођен у Кикинди, ја у Црепаји, оба места у равном Бацату. Домовина остаје домо-

вина, дубоко у срцу нам уписана, ма била и сама равница. Доста да смо се у њојзи родили, доста да смо своје детињство у њојзи провели.

Пре по што ћу лећи, запитам га:

»Да ли је твој момак добар и поуздан? Ја сам, брате, од зиме и дуга путовања преуморан; можда ћу се успавати, па се бојим да не закасним за рапорт. Треба да сам тамо тачно у десет часова пре по дне. Ти знаш, како је наш врховни заповедник у том погледу строг.«

»Јоцо брате, немај бриге! Мој је момак поуздан; по ако баш он и одоцни, ја ћу те пробудити. Спавај ти без бриге!«

Учиним тако.

После тврда и дуга — бар се мени тако чињаше — спавања, пробудим се са осећањем, као да сам се сит наспавао, као да сам се у пуној мери одморио и као да су ми мишићи добили своју обичну крепост. Мрак, густ мрак у соби, тишина у кући, на улици. Међер још траје глуво доба. Обрнем се на друго уво па опет заспим.

За неко доба опет се пробудим. Исти мрак, иста тишина! Најпаветније је да даље спавам. И заиста заспим...

И по трећи пут се пробудим... и ма да је још једнако мрак и тишина, учини ми се као иеки зрачак с поља кроз капке да упада у собу. Ово није чист посао! Протрем мало очи, напрегнем боље поглед. Кад тамо, на пољу бели дан!

Шта би по Богу? Ја се упрепасти: на прозору затворени капци, ја то не знађах; а никад свог века не спавах при затвореним капцима.

Цикнем из свег грла па скочим из постеље. Узруја се сва кућа. »Поуздани« слуга скочи у собу као бесомучан, бос и дремљив, да пита, шта заповедам.

»Еј, несрећнице! Зар се тако буди господин?«

Лука се тегли и гледа, шта ме је снашло.

Погледам на часовник. Само још три минута, па три четврт на десет. А први удар десетог часа, то је онај тренутак, кад најстарији официр отвара врата у службеној соби Његова Превасходства. Ствари ми беху све до постеље спремне: ту бела униформа, ту оружје, клобук, појас. Како сам се обукао, ни дан данас не знам. Искочим из куће па на главну стражу

у сред града. Ту се сви дежурни официри ску-
пљаху у пола десет.

»Већ су,« рече ми заповедник страже, »до-
ста по одавно отишли. Ако се добро пожуриш,
могуће је, да ћеш их још при уласку у двор
стићи.«

Дабогме да сам се пожурио! Као без душе
прескаках све по три степена. Но све узалуд!
Ја у велику дворану, а капетан на десном кри-
лу јавља, да ступа данас у службу.

Кад оно Бог на Адама викну: »Где си?«
Адам се није јаднијим осећао, но што се ја
сад осећам. Осећам се мањи од макова зрна,
стадох на крајњем левом крилу у ред, тражећи
десно додир. Чуо сам бџт срца свог у грлу;
хтеде да ми срце пробије прса, које од брза
хода које од страха: шта ће са мном бити
због ове нетачности.

Ево дође и до мене старешина, ком се ода-
вно, као син оцу, радовах, да га видим. У овај
мах, душа ваља, читам му на лицу неку злу
вољу, неку намргођеност, јер је већ опазио,
да сам се закаснио. Али поглед му беше благ
и милостив. Бар се мени чињаше, као да би
хтео да каже: »Ако си и згрешио, не бој се,
сине, ја се ипак радујем, да си ми ти, мезимче
међу официри регименте моје, дошао, да те
видим!«

Поклоним се и јавим, да сам на путу за
Марибор и да сам дошао, да по дужности учи-
ним своје подворење.

»Ви се закаснисте. Јемачно сте јутрос при-
спели у Брно?«

По гласу и изразу у лицу беше то очеви-
дно питање, па које ја морам одговорити. По-
низно одговорим:

»Ваша ексцеленција! Приспео сам још
синоћ.«

Из његова ока ишчезе благи зрачак; лице
узе неку железну хладноћу и крутост; чак и
боја лица беше му потамнела.

»Јавите се сутра, да одлазите к својој ре-
гименти!«

Сви се поклонимо. Пријава свршена. Ни
погледао ме није више старешина.

Одем доле при земљи до његова ађутанта,
капетана Јона.

Пошто сам му се званично јавио, испри-
чам му своју незгоду са Лукиним капцима, како
сам се задоцнио и како се командир ражљутио.

Јон бијаше добра, племенита душа. Стаде
ме тешити и блажити својим умиљатим начином.

»Требали сте право са железнице овамо у
двор доћи. То он воли.«

»Ја се побојам, да ћу тим повредити по-
штовање, које сам његовој ексцеленцији дужан
одавати, кад бих онако с пута и с пртљагом
у двор упао. Побојам се, да ће ми се таква
смелост за зло примити.«

»Међу тим умирите се,« рече Јон, »то ће
бити гнев прве наглости, која ће се брзо ута-
ложити. Јесте ли позвани на ручак?«

»Нисам.«

»Онда почакајте један часак овде. Идем
горе, да примим даље налоге и да вам доне-
сем позивницу на ручак а по свој прилици и
позив да се преселите у двор.«

После неколико минута чекања и сумњања
ево Јона. Сав усплахирен, држи главу обема
рукама:

»По Богу, шта се зби са старином! Још
га никад не видех тако јаросна! Чисто је ван
себе! Сав се тресе од љутине... Еј, мој при-
јатељу! То је по вас одиста кобан догађај.
Баш ништа не могах у вашу одбрану да на-
ведем. Не даде ми реч једну да прословим.
Ах, да сте само синоћ право у двор дошли!
Или да сте којом срећом — та он вам је, тако
рећи, у питању већ дао правац, којим да од-
говорите — *славаги* и казали да сте јутрос
дошли. Такве *лажи по невољи* дозвољене су.
Од позива на ручак нема ни разговора. Добио
сам једино налог, да вам поновим заповест, да
се сутра јавите, да одлазите к регименти.«

Сутра дан се јавим. Нити ме је погледао,
нити ми је једну реч прословио.

Дођем у Беч, и чега сам се бојао, то се
остварило. Допадох љуте, љуте новчане невоље.
То ми беше кусур.

Па ипак: боље и с модрицом на оку, него
гостољубље на основу лажи!

Лаж је лаж и порок, била изречена у ну-
жди или од беса или у злој навици. Истинит,
поштен човек треба да се гнуша од ње. Не
зна се граница између она три рода лажи, и
ко се навикне, да сваку своју лаж извини као
лаж по невољи, тај ће најпосле лагати, чим
уста отвори.

Узмимо, да сам ја онда смело био одгово-
рио: »Јесте, јутрос сам дошао!« Да голема
ли стида, да грдна ли понижења, да силне ли
гриже савести по мене за целог живота мога,
да сам се усудио седој старини и своје ста-

решини у брк рећи лаж и њоме испкупити себи леп дочек и ручак! Та горак би ми био сваки залагај на тој части! Боље за један дан поднети и гнев свога старешине, него ли цео свој живот отровати и имати разлога себи пребацити ружно дело.

Кад дођох с јесени године 1847 у Беч у генералштабну службу, беше ми први корак, да се јавим грофу Кинском, који беше међу

тим прешао у мир. Дочекао ме је, да не може лепше.

Дође рат и прође и ја као капетан будем премештен у другу регименту. Опет походим старог грофа. Како ли сам се обрадовао, кад ме старац предусрете речима:

»О, како ми је мило, што ви никад на мене не заборављате... на мене стара и у запећак бачена човека!«

Јован Стефановић Вилоски

МАРИЈА

(Наставак)

ле, та ви сте ту! — зачу се наједаред с врата Јоцин глас.

»Да, да! Ту смо, Јоцо!« — одговорим ја.

»Ту смо, пријатељу!« — одазва се Милан. Прикажемо их једно другом.

»Код нас је, зиате, у стану, те дођосмо да га походимо; знате, волимо га као наше дете! — исприповеда стара госпођа.

Иванка се достојанствено наклони и ћутећи седне опет.

Јоца као да се нашао у небрану грођу. Држао је био, да ће само нас двојицу затећи, па чисто није умео да нађе предмета разговору.

»А где си ти до сада?« запита га Милан.

»Мар...«

»Знаш, тражили смо кола, да идемо у Г., па никако не могасмо наћи; у том...«

»Па знаш да си казао...«

»У том наиђоше Берањијеви те одустадо-смо од намере...«

»Та ништа, ништа! Али њих две код куће...«

Јоца у тај мах погледа на прозор, махне руком и викне: »Ту смо, ту смо!«

Иванка устане да види ко је. Милан само погледа и пребледи. Погледам и сам те опазим Јулку и Марију, које пођоше до општинске куће у сусрет Јоци.

Устаде и стара те радознано стане посматрати Марију, која је изгледала, да ли ће се Милан појавити.

Милан је збуњен седео на своме месту. Ја устанем, опростим се са неколико речи, да не би овај мучни положај за Милана дуже трајао, и изађем пред Марију и Јулку.

»Ту су неки гости?« запита Јулка.

»Један пријатељ Миланов из А. Извезао

се са својом женом и ћерком мало на село. Не знам како се зове... не сећам се, како ми се приказао.«

»Видела сам му ћерку — мало нас не прострели очима. Још таког погледа нисам видела!... За што није дошао и Јоца?«

»Не ће да остави Милапа сама са гостима. У осталом сад ће они кући, па ћемо се ми сами забављати.«

Дођосмо до куће. Марија стала на врата па се још једном обазре према гостијоници.

»Је ли нас видео господин Милан?« запита некако тужно.

»Јесте, видео је...«

»Па ни да се покаже!« умеша се Јулка.

»Дошла варошанка, па ваљда се женира.«

Марија се трже и погледа ме зачуђено.

»Да је видите, не бисте тако говорили.«

Пређосмо на други разговор, али некако усиљено. Као да нам свима бијаху мисли код оних, што заосташе у гостијоници.

Већ девет сахата, а још ни Јоце ни Милана. Док ево домаћина.

Погледасмо на врата, да ли ће се и Милан указати, али њега ни од корова.

»А где је Милан?«

»Остао је онде. Него ти је то сретан момак. Ја једва изискао тебе од стрине. Сад, да ли се стрина претварала, држећи те на цени или не, само је било муке. А он, где се год појави, лудују за њим. Да видиш само те Иванке, како ли се зове. Тепа му, увија се око њега, а они стари све се топе, хвалећи Милана, како је честит и ваљан. О, па бар да је лепа!... Е, али кад говори, као да голуб гуче, тако нежно, мило...«

»Ти си канда мало више пио, кад тако го-

ворииш. Такве су ти све варошанке — ренеш: живе, расположене, слободне... и ти ћеш већ рећи, да је Миган у њу заљубљен! Ха-ха-ха!»

«Мислиш ти, да се ја нисам забављао у варошима! Колико ли тамо има девојака веселих, окретних, али и скромних... и све је то нешто друччије... али ова, Воже прости, као ћаво... сада стисне усне па сева очима, сада опет плане... шта јој је...»

Видео сам, да је све узалуд. Овога не би рутукао ни чим. Марија оборила очи, румен је облила, а мени се чинило, да ће јој на-прети сузе.

«А шта Миган?» запита Јулка.

«До душе баш је није много забављао, али тек његова једна реч, па је она као јатње...

Шта га је терало њима у стан?»

«Код вих у стану?!... А ви нам ништа не рекосте?» запита ме Јулка.

«Па страшно и јесте!» — станем се ја извлагити. — «У истом дворишту има једна соба... па ако је у стану, шта онда? Шта ви изводите отуд? Девојка је већ прешла тридесету а Мигану је тек двадесет и четир — ваљда не ће наопало њу узети! Ако је забавља, то му је дужност као изобразану младичу. Он је тамо, а Бог зна где су му мисли!

Видело се на Марији, да ипак није расподожена. Нека туга и неки страх огледаше јој се на лицу.

Око једанаест сахата отишао сам кући Помручина као тество. Нигде живе душе; само је осветљен још онај прозор од гостионице, где је био Миган са својим гостима. Нисам хтео онамо. Отишао сам у стан да ставам. Али камо сна? Разне ме мисли обузеше и осећао сам, да се овде нешто одиграва, што не ће имати добрих последица. Гледам, како се пред мојим очима развија читав роман. Превртао сам се по постели, кад на једном рупи Миган на врата и одмах чисто изван себе стаде викали:

«За мене нема више живота! Ја ћу се убити... ја се не могу ослободити... видео си... ја... ја...»

«Тако ти треба, кад си неодлучан. Место да раскинеш с њом, ти се још по који пут осмехнеш на њу. Видео сам данас... Тако јој не ћеш доказати, да је мрзип.»

«Морам! Ти је још добро не знаш. Само једна реч од моје стране о раскиду, па да је онда видиш! Маше рукама, проклиње час, кад

ме је први пут видега. Како би најсрећнија била, да ме може избрисати из свога срца; али како то не може; како ће јој то бити проб, који ћу ја са својим одласком ископати.

«Али ћеш и ти са мном!» — увек тим завршује. — «Да, да! Не ћеш се ни ти, мој голубе, шећурити по овоме свету... онамо ћемо обоје...» Па мислиш ли ти, да би се она учрпувавала тако говорити и пред другима? Тој јој је и жезла те да и другима докаже, како је међу нама ствар свршена.»

Миган је још много и много говорио о томе, како се не ће моћи извући из тога стања, у којем се нашао. Ја му нисам умео ништа више саветовати, јер сам увидео, да се овде не може сачувати и — подожак. Подожак је ваљало бар привремено напустити. Али Мигану то није било могуће, јер је и сувише љубио своје родитеље, који су и црно испод нокта утрошили на његово школовање. Помисао на немио успасак, који би на стара оца и мајку учинио глас, да је он напустио свој подожак и отишао на пример за сеоског чиновника, њега је доводила у очајање.

Сутра дан, тек што је Миган пошао у општинску кућу, сerratи га Берањи у гостионицу. На прагу га дочека и Иванка. Миган је онде остао дуже. За тим оде у општину, врати се опет и кроз кратко време, на моје изненађење, опазим га у колних са Берањевима где оде у А. Седео је са Иванком, старима чедо ногу. Када добоше до Маријине куће, њих троје погледаше на кућу. Миган не обрну ни главе. Тек када одмакоше, учинио ми се, да је поглед онамо упро. Кад са свим одмакоше, могао сам размишљати о његову одласку. Шта би најједном? За што ми није казао ноћас, да ће отићи? За што се није јавио код Марије? Да ли је она видега, да се с њима одвезао?

Пођем онамо.

На путу сретнем Јоцу. Пошао у канцеларију.

«Јеси ли га видео?» — рече подсмевајући се. — «Чим сам га видео у друштву са онима, знао сам, да нису чиста поста. Говорио сам оној мојој још пре, али она се не даде ни осолити. Знам ја добро ту младу госпођу из вароши. Служило сам у толико и толико седа, те сам имао прилике видети. Заврле мозак, па онда: с Богом! Да, али она мени: па нису сви једнаки, он поштено мисли, па струна га

www.hvalib.rs . знам, знам, поштено мисли, јер је Марија девојка на свом месту. Али, волим, што ће стрипа да се једи! Она је и наговорила моју, да га лепо приме. Ено се сада завукле па ћуте. Чини ми се има и суза Али и јесу ти фићфирићи префригани! Већ сам и сам почео мислити, да се нашла једна сирота, која је својим врлинама очарала млада човека у лепу положају. И ето, сада сам се и ја преварио!»

»На основу чега ти сумњаш, да ће Милан изневерити Марију?»

»На основу чега? Па, ето, видео си својим очима. Да њега ништа не веже према тима Берањијевима, не би сео с њима и отишао без с Богом и без опроштаја.«

»Доћи ће он сутра, или прекосутра.«

»Знам, знам, да ће доћи, о томе није реч, већ о загопетном одласку. За Марију ми је. Чисто није веровала својим очима. Па бар да је погледао овамо, већ као да се плашио. Најпосле иди па види, ја одох у канцеларију.«

Увидео сам, да се Миланово понашање не може оправдати ни чим другим, а да им се не предочи цео одношај са Берањијевима и клопка, у коју је Милан запао. Ја сам наурио, да им рекнем праву истину.

Дошавши у ходник, осећао сам чисто неку празнину у кући. Сад се није чуо онај весели и живи говор домаћинин, нити тихо певуцање Маријино. Овладала је у целој кући нема тишина. Кад сам ушао у собу, затекао сам обе код стола, где се баве ручним радом. Марија ме погледа, али не погледом, који би одавао пријатан душевни расположеј у часовима прве љубави, као што је до јуче било, и који је само питао за њега и тражио њега, већ погледом, у којем се огледаше почетак страховању. Опazio сам, да се Марија усиљава, да прикрије своје душевно расположење, али се то није дало.

»Шта радите?»

»Ето веземо«, одговори Јулка па ућута.

»Ви нешто нисте добре воље...«

»На селу не би требао нико да је добре воље. У варошима долази момак у кућу, у којој има девојака, па нико ни речи, а ове наше ландавуше по селу разгласе свашта. Што је момак био код нас неколико пута, па већ изнеле, како ће узети Марију. А јуче ми рече стара попадија, да је Милану намењена та, што је ту јуче била. Јесам ли ја крива, што

је он долазио? За што није ишао у другу кућу? Да, онда би био мир, да је одлазио код старе касирке...«

»У неколико сте и сами криви. Рекли сте Марији...«

»Па морала сам нешто рећи, јер су почели проносити разне гласове...«

»Ви се једите, што је Милан отишао са Берањијевима?»

»Извините! Сме господин Милан ићи куда год му је воља, нико му не брани...«

»Рећи ћу вам, за што је отишао. Синоћ је добио писмо, да мора у котар ради неког важног посла. Када је дошао у гостијоницу, ови су већ били упрегли, те је — да не плаћа друга кола — с њима отишао.«

Овим сам мислио да умирим Јулку.

»Ко му замера, што је отишао? Чудим се сестри те је заподела разговор о томе. Мора отићи да види, како послови у котару стоје,« рече Марија расположеније.

На то се Јулка зло ражљути.

»Мора, мора! Али је могао наћи кола за себе, па отићи сам, а не дати прилике, да га оговарају по селу. Најпосле мени није стало до тога...«

За тим изађе у кухињу.

»Марија! Ти се једиш« — почех ја, кад остадосмо сами.

»Не једим се, среће ми!«

»Не једиш се за себе, али ти је њега жао. Веруј, његово је срце овде. Мени се поверио. Није све онако, као што ти је шогор приповедио.«

»Не верујем, јер знам врло добро, како се те умеју претварати. Не бих могла онако, па ма умрла.«

Глас јој је чисто дрхтао, кад је ово изговарала. У њеној души као да је настала нека празнина, као да је нешто изгубила. Ваљда је први пут почела осећати, да често треба многе препреке прећи, да се остваре осећаји и жеље човечјега срца. Осећала је препреку, која стоји на путу међу њом и Миланом. Можда и не сумња у Миланове осећаје. А како би и сумњала она, која је толико пута читала из његових погледа, да је искрено љуби? Па ипак ипак...

Сутра дан добио сам од Милана ово писмо:

Драги обратиме!

Ја долазим кроз три дана. Не треба ми да ти своимњем, за што сам отишао. Иванка и маги

јој штедоше да остану онде два три дана. До-
скочио сам им тим, што рекох да морам жур-
ним послом у когар. Кад дођосмо до Маријина
стана, мал ме не сажегоше погледима од љубо-
шества, да ли ћу онамо погледати. Ја писам
погледао, али су ми мисли онде биле. Синоћ ми
рече Иванка: „Ја знам шта сте намислили. Али

се ви са другом не ћете венчати. То ће вам бити
смрт, као и мени.“ Па лепо, можемо чекати. —
С Богом! До виђења! Твој Милан.

Ово ме је развеселило. Прво што сам уви-
део искреност у Милану, друго, што се не ће
остварити сумње Маријине, да ће је Милан
изневерити. Једва сам чекао да дође.

(Свршиће се)

Стеван Радић

П О У К А

О ПРОШЛОСТИ БЕОГРАДА

(Наставак)

У горњем граду била су најважнија здања: ве-
лики оружник (Zeughaus) с леве стране кад се уђе
у град испод Сахат-куле; испред овога била је кућа
за команданта града; у средини према улазу у град
магацин за храну, а на десној страни стражаре и
један барутни магацин. Други барутни магацин са-
градили су Немци у природној стени на окомку,
што дели горњи од доњег града с леве стране пута,
којим се силази у доњи град. У то време ископан
и саграђен је у горњем граду онај велики бунар,
што га погрешно зову странци „римски бунар“. Он
је био 108 стопа дубок а имао је 212 степена, по
којима се и сада још може да сиђе до на дно
бунара.

У доњем граду био је један део вароши, који су
Немци звали Водена варош (Wasserstadt). У томе
делу вароши, где се и данас налазе касарне из
доцнијег доба, Немци су подигли велик оружник,
велику пешачку касарну, касарну за кавалерију,
велик магацин за храну и један велик барутни ма-
гацин.*)

Немојте тражити од мене, да вам даље опису-
јем време, које се у првој својој половини могло
похвалити најлепшим плодовима ваљана рада у ми-
ру и култури, но после Евгенијеве смрти стало
показивати све знаке опадању. Големи потреси, ко-
јима је тада држава последњега мушког Хапсбург-
овца у свим својим деловима била изложена, равно-

*) Види о томе два лепо израђена ситуацијона плана та-
дашњег Београда у збирци Ђорђа Вајерта. Један је план
под бр. 36: Kurtze Beschreibung der Haupt- und Granitz
Vestung Belgrad oder Griechisch-Weissenburg (без тачнијих
података), а друго Grundriss der rassirten Stadt Belgrad
mit der Auswechslungs-Cerem-nie des Rom. Kaiserl. und
Türkischen Grossbotschafters, Anno 1740 am 10 Juny. (бр.
2 у збирци).

душност, која је овладала свима у држави и у дру-
штву те чак и дисциплину и војнички дух у вој-
сци олабавила, потпуна декаденција у свему и сва-
чему — а то карактерише перијоду последњих го-
дина владе Карла VI — за чудо се верно огле-
дала у историји Београда оних дана. Несретне војне
царских чета у Србији године 1737 и 1739, кобна
битка кед Гроцке, која је цару изнудила узвик: „Та
зар је са Евгенијем сва срећа одбегла од мојих за-
става!“, а и срамна предаја Београда и склапање
београдскога мира године 1739, услед којег се из-
губише сви добици пожаревачког трактата, јесу за-
вршетак прилично жалосној епоси, после које је и
Београд, који је сад остао скроз без становника,
опет потпао под турску власт. Кад су изашле цар-
ске чете из Београда, стадоше се селити и грађан-
ски становници Београда, којих је број за време
последњих двадесет година износио од прилике пе-
тнаест хиљада душа. Најпре се иселише имућнији,
и то понајвише у Темишвар или у Петроварадин.
Ови се последњи населише на левој дунавској оба-
ли, преко пута тврђави, а та се прозове Нови Сад
и брзо се дигне, тако да се у кратком размаку од
једва петнаест година то место могло подићи на
краљевску слободну варош. Бегунци београдски гра-
ђани населише се и у Земуну.

Повлачење државних граница услед београдског
мира није остало без утецаја и на прилике срп-
скога народа у Угарској и побочним земљама. Пре
свега ваља споменути, да се од избора београдског
митрополита Мојсија Петровића за митрополита кар-
ловачког (1724) обе донде раздвојене митрополије
фактично ујединиле и услед тога се и резиденција
митрополитска из Карловаца, односно из Даља, пре-
местила у Београд. Ту се онда држали и српски

народни црквени сабори. Још док је Београд био у царским рукама, и то после смрти митрополита Вићентија Јовановића († 1737) почеле су царске власти уговарати са пећским патријархом Арсенијем Јовановићем Шакабентом, да се он прими да привремено управља српском црквом. Патријарх се Арсеније прими те понуде и стигне са великим бројем српских бегунаца из крајева Старе Србије у Београд. Но после београдског мира патријарх Арсеније, који је међутим потврђен за дефинитивна поглавицу српске цркве, премести своју резиденцију из Београда у Карловце те Београд опет престане бити средиште црквене поглавице. Велик број Срба из Старе Србије и Македоније, који се већ населили били у Београду, оставише Србију и пођоше за црквеном својом поглавицом у Угарску, где се настанише од чести у Земуну, Карловцима, Петроварадину, Темишвару, од чести по осталим местима. И из околине београдске нестале народа. Становништво околних села: Миријева, Мокрог Луга, Жаркова, Вишњице, Ритовека и т. д. отишло је на оностране обале и потражило себи нов завичај, не би ли се осигурало од турске освете. Сва та села, а и Београд, добише сад под Турцима ново становништво, које се састојало највише из Срба, што су донде становали на крајњим источним и јужним границама Србије и што су их приморали да се селе у Подунавље и Посавље крај Београда. Велик број Турака, Грка, Јермена, Цивцара и Чивута узеше осим тога са свим опустелу варош, која је са својом спољашњом физиогномијом променила и своје становништво и од то доба приказивала етнографску слику са свим особене врсте, која је остала непромењена до перијоде српскога ослобођења.

* * *

Тек што је прошло пола века од догађаја, које описасмо, а оно се опет стаде кретати на ушћу реке Саве. Сремске планине, банатске низине, дунавске узине код Оршаве, али и земље на српској обали и историски часна висораван београдска оживеше опет, јер се по њима створише чили ликови ратнички. Свуд унаоколо је и народ поустајао био у бој против турских угњетача. Спојене у милитарне корове, честито наоружане и организоване, вођене сопственим командантима придружише се српске добровољачке регименте војсци, која је концентрована била под заповедништвом Јосифа II а којој је ваљало заједно са савезничком Русијом и њеном војском, што оперираше са свим на Истоку, изгонити Турке из Европе.

Историја тајнога савезничког уговора, склопље-

ног са Катарином II, у којем се евентуално побринуло и за деобу земаља, што ће се освојити, данас је исто тако подробно позната као историја тога рата, у којем је било и предоста сјајних дела и предоста неугодних пораза и који су ма и не неславно оно ипак без и најмање хуке буке завршиле незгодне прилике, разочарања и неудаће сваке врсте као и самртна болест, у који је упао био и сам цар.

Неоспорно најсјајније дело тих ратова била је опсада и јуришем изнуђена предаја Београда год. 1789 под Лаудоном, која је заповеднички геније тога за последњих година запостављенога генерала на јед његових силних непријатеља пустила да засија у најлепшим бојама.

28 јулија 1789 добије Лаудон на Хадиково место врховно заповедништво над четама, које су стојале код Београда. Већ његово наименовање изазвало је било у војсци нову храброст и ново одушевљење; појава његова међу војницима једним је махом до тада под Хадиковим заповедништвом скоро заспали дух у војсци претворила у вољу на рад, како то може изазвати само непосредан утецај славна и омиљена војсковођа. Ипак се Лаудон, кад је 13 августа код Забрежја и Митровице предузео потребна рекогносковања, у Земуну се договарајући са кнезом Колоредом и принцом од Лиња изјавио против београдског предузећа, које је цар желео, јер баруштине нису биле суве, мало је било војске а осим тога су болести сваке врсте десетковале војску. Преписка међу Лаудоном и болесним царем даје нам предочну слику ситуације, која је владала пре освојења Београда. На извештај фелдмаршалов, који је овај послао био цару после великога рекогносковања, пише Јосиф II од речи до речи ово: „Ништа горе, ништа несретније не би се могло десити по државу, него кад се у овој кампањи не би ништа урадило. Њено уважање, уважање целе војске смањило би се, непријатељи државе били би чисто надражени да је нападну а пријатељи би се од ње одвратили, и не рачунајући, да тиме не би била постигнута никаква нада на мир, да би толики људи улсед болести узалуд пропали, да би милијони били у тартањ бачени и да би монархија како у свом спољашњем уважању тако и по унутрашњим силама била понижена“. Како Лаудон, вели се у писму Јосифову даље, тражи од њега позитиван налог и како му он никаква другог налога не може дати у овим приликама, то заповеда цар да пређе Саву, да ради офензивно и да Београд, ако је икако могуће, опколи. Остало оставља потпуно Лаудоновој увиђавности и искусности.

Фелдмаршал одговори на то цару из Беле Цркве,

„да ће овом изричном налогу додуше по дужности се покорити, но да узима себи слободу отворено опазити, да он за сретан крај тога предузећа тим мање може стојати добар, што из разлога, које је у својој депеши преко обрштара Хилера узео себи слободу да поднесе, никад по дужности и савести не може то саветовати“. Од часа, кад је добио закључни налог свога монарха, знао је Лаудон само за једну сврху: за освојење Београда.

Одмах се издале потребне наредбе да војска уђе у Србију. Прешло се 10 и 11 септембра; најпре су прешли српски добровољци, за њима је дошао кор принца од Валдека. Српски добровољци обиђу Београд и пошљу своје поште до Гроцке, да посматрају турску војску, која би можда дошла да Београд ослободи од опсаде.

За неколико је дана цела царска војска била на оној страни обали па пошла на Београд, чије је место са свим онако, као што је у своје време учинио Евгеније, у полукругу опасала, посађујући при том циркувалациону линију принца Евгенија, која је добрим делом била још употребљива. Лаудон се њом у истом смеру хтео да послужи против Абди-пашине војске, која је већ од дужег времена била навштена да ће доћи да Београд ослободи од опсаде, те с тога изоправља оштећена места. На место старе контравалационе линије пак подигне Лаудон поједине редуте, које по потреби умножи или увелича. Кад се пребацио мост преко Саве код циганске аде, удесила се свеза са Земуном, сва војска, па чак и онај део, који је донде улогорен био на топчидерском брду, буде намештена унутри у утврђењима у полукругу од Саве до Дунава, земунским четима буде наређено да заузму своје позиције на левој обали Саве и онда се почне опсада.

Посада у тврђави, која је била под Осман-пашиним командом, износила је девет хиљада људи. Осим тога је паша располагао са преко 456 топова и двадесет великих ратних лађа. Утврђења, нарочито у такозваној унутрашњој тврђави, била су вапредно јака.

Фелдмаршал Лаудон имао је преко 62.070 људи, 16.211 коња и 365 комада топова. Десет батаљона и двадесет ескадрона били су пред градом, тридесет и осам ескадрона на старој Евгенијевој линији, два батаљона на мостобрану на Сави, један батаљон на мостобрану на Дунаву, тринаест батаљона и осам ескадрона на левој обали Саве и најпосле шест батаљона и четир ескадрона на левој обали Дунава према граду.

Врховно заповедништво имао је у рукама сам фелдмаршал, артилеријом је управљао фелдцајмај-

стер Рувроа, заповедништво над појединим четима је било у рукама генерала Броуна, Бланкенштајна, Алвинције, Колореда, Митровскога, Тига, Валдека и Старајије, а обрштар Михајловић задржао је и на даље самостално заповедништво над српским добровољцима.

Смело и крво испадаху Турци на позиције опсадне војске. Тежак је то био посао, који су имали да раде официри и војници по шанчевима на Баталцамији уз непрекидну ватру топова и уз непрекидно испадање Турака из града. Ипак су послови напредовали, а по каткад је канонада трајала по читаве дане, и баш се видело, да варош од ње пати. Војска постаде већ нестрпљива. Све се надали, да ће Лаудон дати знак на општи јуриш. Но маршал је оклевао, јер је добио гласа о доласку војске, која хита да град ослободи од опсаде. Ваљало је спремити све, да се та војска дочека; поновила се ситуација, у коју је године 1717 упао био принц Евгеније. У ратном савету, који је сазвао Лаудон на глас да долази војска, кад се већало о незгодности стања, рекао је фелдмаршал својим генералима: „Овде је место, где морамо победити или умрети. Овде ја не уступај. Ја имам налог, да од непријатеља отмам Београд. Употребити све своје силе, да постигнем сврху. Но тражим и од других, што им је дужност. Желим, да сви буду спремљени на победу или на смрт и да имају на уму, да се нико није родио да никад не умре.“

Глас, који су Турци намерно били разнели, срећом се није обистинио; на против Лаудон је добио радостан глас, да је принц Јосија од Кобурга војску великога везира код Мартиништа у Влашкој до ногу потукао. Под утецајем тога радоснога гласа пође Лаудон да јуриша на град.

30 септембра у 7 сахата у јутру већ је Лаудон са свима генералима, који нису били код својих одељења, био код Баталцамије а на варош стадоше пуцати концентрично. Пред 9 сахата даде фелдмаршал уговорени знак, ватра буде од царске стране обустављена те се све јуришне колоне са развијеним заставама а уз гласну свирку крену. Првој колони била је српска црква смер, другој и трећој простор међу бањалучком и Стамбол-капијом, четвртој сама голема Стамбол-капија.

Прве три јуришне колоне за најкраће време на вапредно бравурезан начин изврше свој задатак. У наглу темпу заузеле шанчеве, уклонише палисаде и отеше турске батерије, Турке пак до Калимегдана отераше у бегство. Но борба, коју је имала да издржи четврта јуришна колона на Стамбол-капији, што је јако била утврђена и јуначкиштићена, исто

је тако била тешка колико славна за војску. Тек кад се један део царских чета јавио браниоцима за леђи, напустише ови капију на побегосхе у град. За цело то време гледао је Лаудон тај јуриш са дамије, данашњег великог вашаришта за конаком, и са постојаном је мирноћом, у пркос претрпљеној контузији, издавао своје налоге. У десет сахата, дакле после само једног сахата, опседоше чете варош. Кад се једаред докопали ње, нареди Лаудон те се одмах стану градити шанчеви према правој тврђави а после тога се отвори бомбардман. Пуцало се непрекидно и дању и ноћу. Осман-паши се није дало ни да дане. Тада он замоли примирје на пе-

тнаест дана. Место да напусте, још повећају ватру, која је сад на свима крајевима тврђаве грозно пуштошила, док најзад Осман паша није изјавио да је готов, да одмах капитулише. 8 октобра 1789 буде му то дозвољено на начин по заповедника лично частан, уз увет, да гарнизон и становништво сме слободно изаћи и понети своју приватну имаовину, и уз обећање, да ће на пут добити довољно пратње. Губитци, које је претрпила царска војска, нису били знатни; напротив сав је турски муницијони материјал и сав прибор у оружју, праху и олову пао у руке Лаудону.

Т. Ст. Виловски

(Свршиће се)

КЊИЖЕВНОСТ

ЛУДВИГ АВГУСТ ФРАНКЛ

(Наставак)

У то дође бурна година 1848. Франкл је стојао у средишту покрета. У мартовским данима играо је улогу, а учествовао је и у октобарским догађајима. 6 октобра као официр бачке легије у судару на Табор-мосту буде рањен. После подуже почивке појави се опет са новим радовима. Године 1850 изађе његов „Magyarenkönig“ а на две године после тога изађоше „Гусле“, српске народне посме, које је превео уз упутство српског научника Вука Стефановића Караџића. Дође за тим више озбиљних радова, као што су „Прилози историји Чивута у Бечу“, песнички породични часопис „Libanon“; онда се Франкл даде на сатиру те у три са много хумора и каустичке досетке написане брошире зло нападне на лечнички шарлатанизам. Године 1850 био је Франкл изабран у председништво израиљске општине бечке а 1851 за управитеља бечке музичке задруге и за професора естетике на истом заводу. Најзначајнији резултат ове перијоде у Франклову животу стоји у свези са путем његовим на Исток, камо је пошао, да у живот приведе Херцову закладу, научан и добротворан завод у Јерусалиму. Марта 1856 кренуо се на пут а августа исте године вратио се натраг у Беч на самртничку постељу своје жене. Франкл је свој, силним препрекама испрекштани задатак сретно био решио, о томе у делу „У Јерусалим!“ поднео извештај и изнео занимљивих података о стању у Грчкој, у опште на Истоку и о Јудејцима у Јерусалиму. Од то

је доба, не рачунајући неке мање путове, скоро непрекидно живео у Бечу, по што се године 1857 по други пут био оженио.

Франкл, који је године 1850 једногласно био изабран у председништво израиљске општине бечке, вршио је пуних четирдесет година звање секретара и архивара њена. У оба та звања одликовао се својом великом интелигенцијом и неприкорном савесношћу, које му осигураше безусловно и потпуно поверење у општине. Године 1871 изабере га општински савет града Беча за школског саветника варошког. То је достојанство Франкл добио за многогодишње своје труде око наставе у овој монархији. Та он је у месту свога рођења, у Храсту у Чешкој, а и у суседним местима: Луцима, Раубовицу и Зајездецу и др. основао из својих средстава школске књижнице. И књижници бечког пијаристанскога колегија даровао је скупоцене збирке књига, а цртачкој школи за занатиље дао је богату колекцију прегледалица. Свенаучишту у Атини послао је дела из свију струка науке и уметности, четир хиљаде свезака.

Као архивар бечке израиљске општине основао је архиву, која донде није постојала, и галерију ликова председника, који су од прошлога века били на челу општини.

У највеће му заслуге спадају труди око оснивања слепачкога завода. Франкл се тада обратио на све општине, у којима је већ било таквих за-

вода и потражио је извештаја и разјашњења у свих слепачких завода на свету. Са свом се душом одао тој важној хуманитарној ствари те је у ту сврху одлазио у сличне заводе по Немачкој и Швајцарској. Тако се ревно заузимао Франкл да се оснује бечки слепачки завод, да је већ за две године скупио основни капитал од 200.000 форината и личном интервенцијом накупио задрузи 425 чланова, који су скупа давали годишњу своту од пет хиљада форината. Навео је покојног Кенигсвартера те је овај

уступио заводу кућу и башту и намештај за педесет слепаца. Но Франкл је, по што је завод био отворен године 1872, узео на око и будућност слепаца те је питомцима, који по добивеној настави оду са завода, осигурао камате фонда, који износи 21.000 форината сребрне ренте и који је такођер основан ле неуморним заузимањем Франкловим. Франклова је била замисао те се сазвао први јевропски конгрес слепачких учитеља, који је њега изабрао за председника.

(Свршиће се)

КОВЧЕЖИЋ

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ

— Сад у недељу било је у дворници Велике Школе у Београду јавно предавање у корист фонду за споменик покојном Војиславу Ј. Илићу. Предавао је Симо Матавуљ и то о *лепој књижевности и неким пријатељима*.

— 41 и 42 свеска књиге за народ из задужбине Петра Коњевића доноси приповетку из српског народног живота с насловом „*На клизаву путу*“, коју је написао Радослав Марковић. Ово је тек друга прилика, да се у књигама Коњевићеве задужбине даје поука народу у облику приповетке. Прву поуку те врсте донела је 16 свеска, у којој је изашла „*Деоба Врлића*“ од Милутина Јакшића. Писац приповетке „*На клизаву путу*“ познат је и читаоцима нашег „*Стражилово*“. Године 1887 изашла је у „*Стражилову*“ у последња три броја његова приповетка „*Госпоја-Персин план*“. Прочитали смо му и ову најновију приповетку. По нашем мишљењу та приповетка не одговара потпуно захтевима приповедачке уметности, има у њој и штошта, што се психолошки једва даје мотивовати, но тенденција јој је одиста крајна и тако вешто истакнута, да се њој за љубав с драге воље превиђају слабе стране у приповеци.

□ Поводом прошлогодишњег дипломатског спора међу Румунијом и Грчком изашла је брошира из пера познатог француског публицисте Arthur Desjardins-a, *Le conflit Gréco-Roumain*, која је прво штампана у *Le Journal du droit international privé*.

□ У Паризу излази под уредништвом Н. Николаидеса лист *L' Orient*, који се бави Истоком и његовим народима.

□ Дело професора Pisani-a о *Далмацији*, о којем смо ми проговорили неколико речи у једном прошлогодишњем броју, наградила је Француска Академија.

□ У издању париског књижара А. Colin-a изашла је недавно друга књига познатог дела: *Discours et opinions de Jules Ferry, publiés avec commentaires et notes par Paul Robiquet*. У њој се говори: о Народној Скупштини, министарствима Жила Симона и Дифора, режиму од 16 маја и другом Дифорову министарству. Ова књига стаје десет франака.

□ Трошком Plon-a, књижара у Паризу, изађоше у последње време неколико интересних историских студија, тако од А. Vandal-a: *Napoléon et Alexandre I-er*. Садржина је прве књиге: Руска алијансија за време првог царства; од Тилзита до Ерфурта А друге књиге: Други брак Наполеонов и крај алијанције. И прва и друга књига изађоше у трећем издању, а стају шеснаест франака. Ово је дело наградила Француска Академија.

□ У осмом издању изађе такођер код истог књижара од Waliszeuski-a: *Le roman d' une impératrice: Kathérine II de Russie*. И ово дело би награђено од Француске Академије, а стаје осим франака.

БЕЛЕШКЕ О УМЕТНОСТИ

— Дружина српског народног позоришта, за коју смо јавили да је из Суботице отишла на четир приказа у Мартонош, остала је онде дуже но што је у први мах мислила, а оданде је онда отишла у Сенту, где од прошлога четвртка прикажује. Први је приказ била Лукачијева „*Риђокоса*“; за њом је дошла Округијева „*Шокица*“, Суботићев „*Милош Обилић*“, Шапчанинова „*Задужбина*“, Миљковићева „*Јабучка*“, Цветићев „*Немања*“ и Чикијин „*Вечити закон*“. Данас се прикажује Миљковићев „*Краљевић Марко* и Арапин“.

САДРЖАЈ: Песништво: Крила. 3*. На Орловцу. Борис Годунов. Лаж по невољи. Марија. — Поука: О прошлости Београда. — Књижевност: Лудвиг Август Франкл. — Ковчежић: Књижевне белешке. Белешке о уметности.

„СТРАЖИЛОВО“ излази сваке недеље на читаву табаку. Цена му је 5 фр. а. вр. на целу годину, 2 фр. 50 новч. за по године, 1 фр. 25 новч. на четврт године. — За Србију и Црну Гору 14 динара на годину. — Рукописи се шаљу уредништву а претплата књижарници Луке Јоцића у Нови Сад. — За Србију прима претплату књижарница В. Валожича у Београду.